

פתח דבר

בשבח והודיה לה', הננו שמחים להגיש בפני לומדי התורה ועמליה את הספר "הערות ועיונים במנחת חינוך", והוא קובץ ביאורים מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע על ספר "מנחת חינוך" ערוכים ומעובדים לקהל הרחב.

הספר "מנחת חינוך" נתקבל בכל תפוצות ישראל כאחד הספרים המקיפים את כל מצוות התורה ודיניהן, לרבות חקירות ודיונים המתעוררים בהן. רבים אף קובעים בו את סדר לימודם ורוכשים כך ידיעה בכל מקצועות התורה.

בהתאם לכך עלה הרעיון להוציא לאור את ביאוריו של הרבי מליובאוויטש העוסקים בדברי ה"מנחת חינוך", שכן מטבע הדברים רבים מביאוריו וחידושו בתורתו, בשיחותיו ובכתביו, בדיני ומצוות התורה, מתייחסים לדברי ה"מנחת חינוך".

יש להדגיש, כי הביאורים במקורם בדרך כלל אינם ממוקדים בדברי ה"מנחת חינוך" דווקא, אלא שבתוך הדיון והשקלא-וטררא הוזכרו או צוינו גם דברי ה"מנחת חינוך", ולצורך ספר זה נערכו הדברים מחדש בסגנון אחיד ומוקדו בדברי ה"מנחת חינוך".

לכן, אף שהשתדלנו שלא להוסיף על תוכן הדברים, ונערכה הגהה מדוקדקת של הדברים בהשוואה למקורם ע"י צוות תלמידי חכמים, מ"מ לא ימלט שבאיזהו מקומן ישנו חוסר דיוק בהצגת הדברים, ולכן האחריות בכל המובא בספר זה היא על חברי המערכת בלבד, והחפץ לראות את הדברים במקורם ימצאם ע"פ המצוין בסוף כל סימן.

כמובן, חלק מהביאורים לא נאמרו במקורם אלא כהקדמה לביאור מסוים או כענין צדדי אגב עיסוק בסוגיא אחרת. ולכן אין הכרח שכל הביאורים כאן מקיפים וממצים את הענין הנידון.

הציונים לדברי ה"מנחת חינוך" בספר זה נעשו לפי המהדורה הנפוצה של "מכון ירושלים", בה חולקו דברי ה"מנחת חינוך" ל"סעיפים קטנים" רבים.

הספר נכתב ונערך ע"י הרב חנא חיים שי' הכהן פרידמן. הגיה וסייע בעריכה הרב אפרים שי' דמיחובסקי. תורתנו נתונה לרב יצחק שי' קפלן על הערותיו, ולרב אברהם שי' וולף על הגהתו הסופית.

* * *

אנו תפילה כי ספר זה יגביר את העיון והשקידה בתורתנו הקדושה, ושהוא יהיה בבחינת ה"מכה בפטיש" שיביא אותנו לתקופה בה "לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", בגאולה האמיתית והשלמה.

ספריית 'מעיינותיך'

לזכות

הת' לוי יצחק בן רות יכט
בקשר עם חגיגת הבר מצוה שלו

נדפס ע"י משפחתו

חיים יעקב בן פייגא

רות יכט בת רחל

אברהם בן רות יכט

חנה לאה יוכבד בת רות יכט

ישראל בן רות יכט

שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות ובריאות
ולהצלחה רבה ומופלגה בכל מעשה ידיהם
ברוב טוב גשמי ורוחני ומתוך שמחה וטוב לבב

תוכן עניינים

סימן א..... כז

האם מצות מילה שייכת לאב מצוה ב סק"ד

במנחת חינוך חוקר האם הציווי המוטל על האב למול את בנו הוא גם כאשר הבן נעשה גדול * מבאר שהדבר תלוי במחלוקת הבבלי והירושלמי במקור חיובו של האב * מוסיף שיתכן והבבלי והירושלמי חולקים באותו היסוד אף במצות פדיון הבן * מחלק בין מצוות אלו למצוות ת"ת

סימן ב..... כט

בדין נגיעה בעדות החודש מצוה ד סקי"ב

הערה בדברי המנחת חינוך

סימן ג..... ל

בדין קטן שהגדיל בין פסח ראשון לשני (א) מצוה ה סק"ה

מביא קושיית המפרשים על הרמב"ם כיצד נפטר הקטן שהגדיל בין הפסחים בפסח שהקריב בקטנותו * מביא יישוב המהר"י קורקוס וקושיית המנחת חינוך עליו * מביא תירוץ הגר"ח ומוכיח משיטת התוס' והפוסקים שלא כדבריו * מביא יישוב הצפע"נ ומצריך בדבריו ביאור * מבאר את דבריו ומיישב הקושיא

סימן ד..... לד

בדין קטן שהגדיל בין פסח ראשון לשני (ב) מצוה ה סק"ה

במנחת חינוך דן כיצד נפטר הקטן בפסח הראשון אף שלא היה אז מצווה מן התורה * מחדש שהטעם שהקטן יצא ידי חובתו הוא משום שבפועל הוא מחוייב במצוה המוטלת על האב * מבאר שהראשונים חולקים ביסוד זה והולכים לשיטתם בכמה סוגיות

סימן ה..... מא

בגדר החיוב של המצוות התלויות בזמן מצוה ה סקי"ג

במנחת חינוך כתב שגם במצוות התלויות בזמן חובה על האדם להכין עצמו קודם לכן בשביל שיוכל לקיים המצוה * מיישב תמיהת המנחת חינוך על הצל"ח * מביא מה שנסתפקו האחרונים בזה * מקשה מדוע שינה הרמב"ם את סדר ההלכות בספר זמנים מסדרם בתורה ובסדר מועד * מיישב לפי יסודו של המנחת חינוך

מה..... סימן ו

בדין קטן שנתגדל בליל פסח מצוה ו סק"ה
 במנחת חינוך כתב לדון בדין קטן שמינהו אביו על הפסח ונתגדל בליל ט"ו, אם מותר באכילת הפסח * פושט נידון זה ממקום אחר * פושט לפי יסוד זה נידונים נוספים

מח..... סימן ז

בדין חינוך קטן באכילת הפסח מצוה ז סק"כ
 במנחת חינוך כתב שההיתר להאכיל את הקטן בקרבן הפסח משום חינוך הוא רק כאשר מינהו * מוכיח מדברי המגן אברהם ואדה"ז שלא כדבריו

נא..... סימן ח

בגדר זכירת יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן מצוה כא סק"א
 במנחת חינוך כתב שהחידוש במצות זכירת יציאת מצרים בליל ט"ו ניסן על המצוה שבכל השנה הוא, שאז המצוה היא לא רק "להזכיר" אלא גם "לספר" * מבאר כן כוונת דברי הרמב"ם * מוסיף שהחילוק אינו רק באופן ההזכרה אלא גם במהותה

נה..... סימן ט

בענין מצות סיפור יצי"מ בליל ט"ו בניסן מצוה כא סק"א
 במנחת חינוך כתב שהחידוש במצות זכירת יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן הוא שאז המצוה היא לספר זאת לאחר * מדייק בלשון הרמב"ם ואדה"ז שהחיוב בכל מעשי ליל ט"ו בניסן הוא "להראות" לאחר * מבאר שלמדו זאת מסיפור יציאת מצרים * מבאר מקורם לחידוש זה בסוגית הגמ' * מדייק כן מדברי הרשב"ם שם

נט..... סימן י

בגדר עריפת פטר חמור מצוה כג סק"ד
 במנחת חינוך תמה אמאי לדברי לוי גזרה התורה שיש לערוף את החמור * מדייק כמה דיוקים בדברי רש"י בפירושו על התורה ומעלה שלשיטת רש"י קנס התורה הוא שכנגד אכזריותו שמנע ממון מהכהן עליו לעשות פעולת הפסד בממונו * לפי זה מיישב הערת המנחת חינוך * מדייק שלשיטת רש"י פעולת ההפסד צריכה להיות בידי הבעלים דוקא * לפי זה פושט חקירת המנחת חינוך

סב..... סימן יא

בגדר מצות זכירת שבת מצוה לא סק"ג
 במנחת חינוך דן בדין המשנה את נוסח הקידוש ממה שתקנו חכמים * מוסיף לדון בדין מי שאמר בהבדלה את נוסח הקידוש * מדייק שישנן ג' שיטות בגדר מצות זכירת שבת * מביא כמה נפק"מ בין ג' השיטות * תולה הנידון הנ"ל בג' שיטות אלו

סימן יב.....סח

בדין פקו"נ בשבת מצוה לב בענין פקוח נפש
 דן מדוע נאמר הלימוד ד"וחי בהם" דוקא בנוגע לשבת * מבאר שישינו חילוק הלכתי בין דחיית שבת משום פקוח נפש לדחיית שאר המצוות ולפי זה מבאר דיוקים בלשונות רש"י והרמב"ם * דוחה ביאור זה ומיישב באופן אחר

סימן יג.....עג

בגדר מלאכת קשירה מצוה לב סקב"א
 במנחת חינוך מסתפק האם קשר שאינו של קיימא לצורך מצוה אסור בשבת או שלא * חוקר בגדר ומהות מלאכת הקשירה * מחדש שדעת האדם שהקשר יהיה של קיימא היא עצם ומהות המלאכה * לפי זה פושט החקירה

סימן יד.....עז

בגדר מכה בפטיש מצוה לב, מוסך השבת אות כז
 במנחת חינוך כתב שתיקון שאינו בדרך העולם אלא רק מחמת מצוה אינו אסור משום מכה בפטיש * לפי זה מבאר כיצד טבלו ישראל לגירותן בשעת מתן תורה * מחלק בין אופן הגירות שהיתה בזמן מתן תורה למעשה הגירות לאחר מתן תורה ולפי זה אין הכרח ליישב כשיטת המנחת חינוך

סימן טו.....פ

בגדר מצות כיבוד אב ואם מצוה לג סק"ג
 במנחת חינוך דן האם זו מצוה שבין אדם למקום או שבין אדם לחבירו * מביא דברי הראשונים בביאור גדרה של מצוה זו * מבאר שחקירת המנחת חינוך תלויה גם בדברים אלו

סימן טז.....פג

באיסור אשת איש מצוה לה סק"א
 הערה בדברי המנחת חינוך

סימן יז.....פד

בענין "סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות לחובה" (א) מצוה עז סק"ד
 מדייק מלשון הרמב"ם שהדין הוא כאשר כל חברי הסנהדרין פתחו את הדיון בחיוב הנידון * מבאר מקורו של הרמב"ם בלשון הגמ' * מביא דברי המנחת חינוך המבאר דברי הרמב"ם באופן אחר * מוכיח מדברי היד רמה והאחרונים כשיטת המנחת חינוך

סימן א

האם מצות מילה שייכת לאב

(מצוה ב סק"ד)

במנחת חינוך חוקר האם הציווי המוטל על האב למול את בנו הוא גם כאשר הבן נעשה גדול * מבאר שהדבר תלוי במחלוקת הבבלי והירושלמי במקור חיובו של האב * מוסיף שיתכן והבבלי והירושלמי חולקים באותו היסוד אף במצות פדיון הבן * מחלק בין מצוות אלו למצות ת"ת

ב

והנה, בסימן ע חקרנו בגדר מצות פדיון הבן האם היא שייכת לבן ורק שמאחר והוא אינו יכול לפדות עצמו בקטנותו הטילה התורה את המצוה על האב, או שמא המצוה מעיקרה שייכת לאב, ורק שישנו לימוד נוסף שבאם הבן גדל ואביו אינו פודהו על הבן לפדות את עצמו.

ונתבאר שם שהדבר תלוי במקור הלימוד ממנו למדים ש(באם אביו לא פדאו) על הבן לפדות את עצמו: לשיטת הירושלמי למדים זאת מאותו הכתוב בו נאמר חיובו של האב ("וכל בכור אדם בבנין תפדה" (שמות יג, יג)), וא"כ מסתבר שהמצוה מלכתחילה שייכת לבן אלא שכשהוא קטן התורה הטילה את החיוב על האב, ולכך כאשר הבן גדל ואביו לא פדאו למדים מאותו הכתוב שהמצוה חוזרת לבן.

אמנם, לשיטת הבבלי למדים את חיובו של הבן מכתוב אחר, כתוב העוסק במתנות כהונה ולא במצות הפדיון, וא"כ מובן שהמצוה שייכת לאב, אלא שלמדים מכתוב אחר שכאשר האב לא פדאו על הבן לפדות את עצמו.

ע"ש מה שנתבאר בזה.

א

במנ"ח" (מצוה ב סק"ד) חוקר האם הציווי המוטל על האב למול את בנו קיים אף כאשר הבן נהיה כבר גדול, או שכאשר הבן גדל חיובו של האב פוקע.

יסוד דיונו הוא, שבשאר המצוות שמפורש בתורה שהן מוטלות על האב (כגון פדיון הבן) פשוט יותר לומר שהן אינן פוקעות מהאב לעולם, שהרי התורה בצוותה את האב על המצוה לא נתנה כל הגבלה במועד החיוב, וא"כ מסתבר שהוא אינו פוקע לעולם.

אמנם, במצות מילה הרי אין שום ציווי מפורש שחובת המילה היא על האב אלא למדים זאת מהפסוק (בראשית כא, ד) "וימל אברהם את יצחק בנו", וא"כ י"ל שמשם ניתן ללמוד רק על חובת האב על בנו הקטן, שהרי אברהם מל את יצחק לח' ימים, אך כאשר הבן גדול אין שום מקור והוכחה לכך שהמצוה עדיין מוטלת על האב.

וראה שם בדבריו מה שהאריך להוכיח בזה, ולבאר את הנפק"מ העולות מחקירה זו. ע"ש בדבריו.

א. וראה גם בכיבוד לסהמ"צ להרי"פ פערלא מצוה לא-לב.

ג

והנה, בסוגיית הגמ' בקידושין (כט, א ואילך), דנה הסוגיא במקור כל המצוות שהאב מקיים בשביל בנו, מניין הן נלמדות.

ומקום לומר, שהבבלי והירושלמי הולכים לשיטתם בשני הדינים דברית מילה ופדה"ב, ובאותו היסוד שנחלקו בנוגע לפדה"ב נחלקו אף בנוגע למילה.

דהנה בירושלמי (קידושין פ"א ה"ז) כתב שמקור החיוב של האב למול את בנו הוא מהפסוק (ויקרא יב, ג) "וביום השמיני ימול בשר ערלתו", ובכתוב זה לא נאמר כלל שהחיוב הוא על האב (אלא שהדבר מובן מעצמו מאחר וביום השמיני הבן אינו יכול למול את עצמו).

ולפ"ז מסתבר שהמצוה ביסודה שייכת לבן, ולכך כאשר הבן גדל מצוותו של האב פוקעת.

אמנם, בבבלי (שם) למדים את החיוב המוטל על האב מהכתוב (בראשית כא, ד) "וימל אברהם את יצחק בנו", בו מפורש שהאב הוא זה שמל את בנו, וא"כ י"ל שמצות המילה ביסודה שייכת לאב ולא לבן.

ולפ"ז הולכים הבבלי והירושלמי לשיטתם הן במצות מילה והן במצות פדה"ב, שבשתיהן לפי הירושלמי המצוה ביסודה שייכת לבן, ולשיטת הבבלי היא שייכת לאב.

אמנם יש להעיר שבסברא אי"ז מוכרח, שכן גם אם נקטינן שמצות פדה"ב שייכת לאב עדיין אין בכך כל ראייה בנוגע למצות מילה, שהרי בניגוד למצות פדה"ב שמפורש בתורה שהיא מוטלת על האב, הנה במצות מילה אין כל כתוב מפורש שהמצוה מוטלת על האב, וא"כ יתכן שלכו"ע מצות מילה מעיקרה שייכת לבן דוקא.

ד

ויש להוסיף:

בנוגע למצות ת"ת כתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"א ה"ג) "מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר". ובפסקי דינים לצמח צדק (חידושים על הרמב"ם בתחילתו (שלט, א)) כתב על זה: "כיון דת"ת מחוייב האב מדאורייתא ללמד את בנו. . . א"כ שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא". היינו שמאחר והמצוה שעל האב היא ללמוד עם הבן, א"כ יתכן שהבן עצמו יהיה מחוייב במצוה החל משעה "שיכיר".

אמנם, במצות מילה ופדה"ב, אף אם אומרים שהמצוה ביסודה שייכת לבן, מ"מ לכו"ע הוא לא מתחייב בהן עד שגדל, וזאת אף שגם כאן המצוות שחוייב האב הן בשביל הבן.

וי"ל שהטעם לכך הוא, משום שבת"ת המצוה היא שהבן עצמו ילמוד תורה, עד כדי כך שהבן "ירגיל עצמו ללמוד בתורה" (הל' ת"ת לאדה"ז בתחילתו)¹, ולכך יתכן ואף על הבן עצמו יהיה חיוב ללמוד משעה "שיכיר".

משא"כ במצוות מילה ופדה"ב, שם אין המצוה נעשית ביחד ובשותפות עם הבן אלא כל הפעולה היא של האב (ורק שהיא נעשית בגופו של הבן), ולכך אין כל סיבה לומר שהבן שייך למצוה זו קודם שגדל.

עוד יש לומר²: במילה ובפדה"ב באם יקיימה הקטן עכשיו לא יוכל לקיימה כשיגדל, ולכך לא חלה עליו המצוה בקטנותו. משא"כ בת"ת, הרי גם אם יקיימה עכשיו, אי"ז סתירה להמשך קיומה כשיגדל.

¹ (ע"פ לקוטי שיחות חלק יא עמ' 44-46)

² הערות 19, 26

ד. ומקורו ברמ"א סרמ"ה ס"ח.

ה. ראה בתשובת זכרון יוסף (הובא בפתחי תשובה ליו"ד סי' שה סק"ה).

ב. ראה קה"ע שם.

ג. ראה גם בבאיור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מצוות לא-לב.

סימן ב

ברין נגיעה בעדות החודש

(מצוה ד סקי"ב)

הערה בדברי המנחת חינוך

אך לכאורה יש לדון בדבריו (ועכ"פ בחלק מהאופנים והמקרים שמפרט שם), שכן מאחר ועיקר עדותם היא בנוגע לראיית הלבנה, ובזה הם אינם נוגעים בדבר, א"כ אין דינם משתנה עי"ז שלאחרי זה יהיו נוגעים בדבר. וע"ד הא דבעדות גיטין וקידושין אין צריכים דרישה וחקירה אע"פ שאח"כ יבוא מכך לדיני נפשות (כ"י בבדק הבית חו"מ ס"ל. ועוד).

ויש לעיין בזה.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כא עמ' 63)

כתב המנ"ח (מצוה ד סקי"ב): "ונראה פשוט כיון דהר"מ כתב כאן דאין כשרים אלא עדים הראויים להעיד בכל דבר, א"כ גם נוגעין בעדותן פסולין. ומשכחת כאן נוגע בדיני ממונות כגון עבד עברי שנמכר שש שנים קודם בראש חודש ניסן, דשלמו שש שנים בתחילת ליל ראש חודש ניסן. . והוא בא ביום שלושים לאדר להעיד שראה את החדש, ואם יתקדש החודש היום יצא לחירות תיכף". וראה שם עוד כמה דוגמאות עד"ז, בהן הנוגע בעדות החודש אינו כשר להעיד בזה.

סימן ג

בדין קטן שהגדיל בין פסח ראשון לשני (א)

(מצוה ה סק"ה)

מביא קושיית המפרשים על הרמב"ם כיצד נפטר הקטן שהגדיל בין הפסחים בפסח שהקריב בקטנותו * מביא יישוב המהר"י קורקוס וקושיית המנחת חינוך עליו * מביא תירוץ הגר"ח ומוכיח משיטת התוס' והפוסקים שלא כדבריו * מביא יישוב הצפע"נ ומצריך בדבריו ביאור * מבאר את דבריו ומיישב הקושיא

א

פסק הרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ה ה"ז): "גר שנתגייר . . קטן שהגדיל בין שני פסחים חייבין לעשות פסח שני. ואם שחטו עליו בראשון פטור"^א.

והקשה בכס"מ:^ב "אטו קטן בר חיובא ופטורא הוא", היינו שמאחר שבשחיטת הפסח הראשון הוא היה קטן, כיצד יכולה אותה השחיטה לפוטרו מפסח שני?

בכס"מ שם הביא את תירוץ המהר"י קורקוס: "כיון דרחמנא רבייה לקטן שישחטו עליו [כפי שנלמד בגמ' (פסחים פח, א)^ג מהכתוב "שה לבית" - "מלמד שאדם מביא ושוחט על ידי בנו ובתו הקטנים"] וממנין אותו, נפטר הוא בכך מן השני"^ד.

ובמנ"ח (מצוה ה סק"ה) הקשה על כך, שהרי ממסקנת הגמ' במס' נדרים (לו, א) עולה ש"שה

א. ראה צפע"נ הל' תרומות פ"ב הי"ב (מג, ג) שמקורו של הרמב"ם הוא מירושלמי פסחים פ"ח ה"א. ע"ש. וכ"כ ברידב"ז לירושלמי שם. (ובקרבן העדה ופני משה פירשו הירושלמי באו"א).

ב. וכן הקשה בטורי אבן לר"ה כה, א, ובעור אחרונים.

ג. וראה סוכה מב, ב ובפירש"י שם. רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ב ה"ד.

ד. ועד"ז תירץ בקרית ספר (למבי"ט) על אתר.

ב

בחדושי הגר"ח (על אתר) כתב ליישב, שזה ש"שה לבית אבות לאו דאורייתא" זהו רק לענין חיוב, היינו שהאב אינו מחוייב לשחוט קרבן פסח לבנו הקטן, אך "לענין עיקר דין מינוי אתרבו גם קטנים מקרא דשה לבית, דהאב יכול למנותן שלא מדעתן . . חל עליהן דין מינוי ובעלים של פסח מדין תורה".

ה. ממה שפסק בהל' קרבן פסח (פ"ב ה"ח) - ובגדולים צ"ל מדעתן (ואי ס"ל שה לבית אבות דאורייתא - יביא אדם פסח על חבירו שלא מדעתו, כבנדרים שם) - כ"כ במנ"ח שם (ועוד) בדעת הרמב"ם.

אבל להעיר שלדעת כמה (קהלת יעקב (אלגזי), הובא ביד דוד לפסחים שם. ועוד) פסק הרמב"ם דשה לבית אבות דאורייתא (וידועה השקו"ט האם יש בזה סוגיות מתחלפות - ראה תוס' גיטין כה, א. רמב"ן וריטב"א שם. שטמ"ק נדרים שם. וראה ג"כ תוס' גיטין סד, ב. קידושין מב, א. ועוד. ואכ"מ).

ו. וזה שממנים קטן על קרבן פסח, זהו רק מדרבנן. ראה תוס', ר"ן, ותוס' הרא"ש נדרים שם. שטמ"ק שם. תוד"ה שה פסחים שם.

והנה, במג"א (או"ח סי' שמג סק"ג) ושו"ע אדה"ז (שם ס"ח) הביאו את דברי התוס' הללו להלכה. ומוכרח מכך, עכ"פ לפי שיטתם, שגם שיטת הרמב"ם היא כן, שאם לא כן לא היו פוסקים שלא כשיטת הרמב"ם מאחר ואין שום פוסק החולק במפורש על דבריו, וא"כ מוכרחים אנו שגם לשיטת הרמב"ם אין דין של שחיטת פסח על קטן מן התורה, ודלא כדברי האחרונים הנ"ל.

ולפ"ז הדרא קושיין לדוכתא: כיצד יתכן שהקטן ייפטר בקרבן ששחטו עליו בפסח הראשון, בזמן שמן התורה הוא אינו בר מינוי על הקרבן?

ד

בצפע"נ (הל' תרומות שם) כתב לבאר דברי הרמב"ם באופן נוסף, ע"פ יסודו ש"גם פטור, כיון דהפעולה שלו קיימת נפטר אף בזמן שנתחייב". היינו, שאף מצוות שהאדם עושה בזמן שהוא פטור, הנה באם פעולת המצוה נשארת קיימת בזמן חלות החיוב, הוא נפטר כבר באותה הפעולה.

ומביא ליסוד זה שלש דוגמאות: א) מדברי הבה"ג (הל' כתובות), שלמ"ד "קטן מוליד" הוא יוצא בילדים שנולדו לו בקטנותו ידי מצות פריה ורבייה.²

ח. וכידוע הכלל (ראה משנה למלך הל' כלאים פ"ט הי"א ובס' שנסמנו בש"ח כללי הפוסקים סי' סק"א) שבמקום שנו"כ הרמב"ם לא השיגו עליו הרי זו הוכחה שמסכימים לדבריו.

ט. ולהעיר מחדושי החת"ס על גליון השו"ע, בשו"ע או"ח שם.

י. וראה בסימן ז מה שנתבאר בדבריהם בארוכה. יא. וראה גם צפע"נ הל' מילה פ"ג סה"ז. שו"ת צפע"נ הנ"ל ס"ח וס"י. וראה צפע"נ הל' נזירות פ"ב הי"ט (כ, א).

יב. ומביא שם הפלוגתא ביבמות (סב, א) בגר אם מקיים פו"ר בבנים שנולדו לו בגיותו. אבל ראה

ולפ"ז כתב ליישב את דברי הרמב"ם, שמאחר שגם מן התורה שייך שחיטה ומינוי לקטן על קרבן אביו, לכך כששחטו את הפסח על הקטן הרי הוא קיים בכך את מצות הקרבת הפסח בשלמות, ונפטר מהפסח השני.

יתירה מכך כותב בצפע"נ (הל' תרומות פ"ב הי"ב), שישנם שני אופנים בהם משתתף הקטן בקרבן הפסח של אביו: אופן אחד - שהקטן אינו נחשב כחלק מ"בני החבורה" האוכלים בקרבן, וכל אכילתו היא רק משום שהוא "בטל לאב"; אופן שני - שאביו ממנהו על פסחו, והוא נחשב כאחד מבני החבורה (ואז עליו להיות בן דעת, ולאכול כזית).

וכתב, שדברי הרמב"ם נאמרו באופן השני, כשהקטן אכל (לא משום שבטל לאביו, אלא) כאחד מבני החבורה, וכלשון הרמב"ם "שחטו עליו", ולכך הוא נפטר מעשיית הפסח השני.

ג

והנה, בתוס' (פסחים שם) כתבו, שלמ"ד שה לבית אבות לאו דאורייתא נמצא שמן התורה הפסח אסור לקטן מאחר שהפסח אינו נאכל "שלא למנויו", ומה שהאב שוחט את הפסח על בנו הוא רק מדרבנן משום ש"איכא חינוך מצוה".

דבריהם הם, כמובן, שלא כדברי האחרונים הנ"ל שגם למ"ד שה לבית אבות לאו דאורייתא יש אפשרות מן התורה לשחוט את הפסח על הקטן, ולשיטתם כל הסיבה לשחיטת הפסח על הקטן היא רק מדרבנן, משום חינוך מצוה.³

ז. וגם לפי הר"ן (תוס' ושטמ"ק) נדרים שם דקטנים אוכלים מן התורה - הרי כתבו שאין בזה איסור דלא למנויו, כי הקטנים אינם בדין מינוי. ומוכח, שזהו דין רק באכילה (שמותרים לאכול מקרבן פסח), אבל אינם שייכים לעשיית הפסח [והרי שחיטת הפסח ואכילתו שתי מצוות הן - שהמ"צ לרמב"ם מ"ע נה"ו ועוד. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז עמ' 102 ואילך].

ה

ויש לומר הביאור בזה:

דהנה, אף שפסק הרמב"ם כמ"ד שפסח שני הוא רגל בפ"ע (שלכך קטן שנתגדל בין הפסחים חייב בפסח שני אף שהוא לא היה בר חיוב בפסח הראשון) ואף במנין המצוות הוא מונה אותו כמצוה בפ"ע¹,

מ"מ, הרי גם לדעה זו מי שהקריב פסח ראשון פטור מפסח שני, והסיבה לכך היא משום ששני הפסחים הם ענין אחד (וכפי שמוכח משמם) - קרבן פסח על היציאה ממצרים, אלא שזמן החיוב הוא החל מן הפסח הראשון עד לפסח השני².

וא"כ, נמצא שמי שהקריב את הפסח הראשון, פעולת ההקרבה שלו נמשכת עד המועד של הפסח השני, ולכך הוא אינו צריך להביא פסח שני.

ואדרבה: לפי השיטות שפסח שני הוא תשלומין (או תקנתא) של פסח ראשון, יתכן שפעולת הפסח הראשון נסתיימה בזמן סיום אכילת הקרבן, ופסח שני הוא רק מועד נוסף

וכן מוכח גם מעצם הדין דהפסח אינו נאכל אלא למנויו, והרי המינוי הוא כבר לפני שחיטת הפסח (פסחים פט, סע"א), ו"הפסח . . לא בא מתחילתו אלא לאכילה" (פסחים עו, ב).

יז. בסהמ"צ ומנין המצוות בריש ספר היד (מ"ע נד-נדח). וכן בכותרת להל' ק"פ. שם פ"ה ה"א.

יח. ויתירה מכך: לדעת הרמב"ם בסהמ"צ (מ"ע נז) אפילו כש"הזיד בראשון (הקריב בשני"ה הוא חייב כרת, שכן מאחר ופסח שני הוא (אינו) תשלומין מן הראשון" (אלא) רגל בפ"ע, לכך הוא אינו פוטר מחיוב הכרת של הפסח הראשון.

יט. עייג"כ צפע"נ לרמב"ם בתחילתו (א, סע"ב) ומקשרו עם שיטת הרמב"ם בס' היד הזהיד בראשון ועשה בשני נפטר מכרת. וע"פ המבואר בפנים אולי י"ל עד"ז גם לפמ"ש בסהמ"צ שלא נפטר. וראה בארוכה לקו"ש ח"י"ח עמ' 126 ואילך.

(ב) מגר שמל בנכריותו שלא לשם גרות, שאינו צריך שוב להטיף דם ברית.

ג) ממצות ידיעת התורה, שמתקיימת אף ע"י הלימוד שהאדם למד בקטנותו³.

ולפ"ז מבאר הרגצ'ובי את דברי הרמב"ם בנדר"ד, שמאחר ופעולת הקרבת הפסח הראשון קיימת גם בזמן הפסח שני, לכך אותו קטן שהגדיל יוצא בכך י"ח, אף שבזמן ההקרבה הוא לא היה בר חיוב ואפילו לא בר מינוי על הקרבן⁴.

אך הדברים תמוהים, שכן לכאורה ישנו חילוק מהותי בין אותן הדוגמאות שמביא ובין הנדר"ד בענין הקרבת הפסח, שכן באותן דוגמאות מדובר בעוברתה גשמית הקיימת בפועל, ולכך הפעולה הקיימת מזמן הפטור פוטרת את האדם אף בזמן חלות החיוב; אך בנדר"ד, הנה באם הקטן אינו בר מינוי על קרבן פסח מן התורה, מעיקרא אין בכלל מציאות של פסח שנשחט על הקטן דנימא שנשאת פעולתה⁵.

עוד קשה בדבריו, כיצד ניתן לומר שפעולת הקרבת הקרבן קיימת אף בזמן חלות החיוב של הפסח השני, והרי פעולה זו כבר נסתיימה משעת סיום אכילת הפסח⁶?

טורי אבן לר"ה (כה, א) דבזה אפ"ל כי בני נח ישנם ב"שבת". וראה מנ"ח מצוה שו סק"ו.

יג. שו"ת צפע"נ שם ס"י.

יד. וראה בשו"ת שם שכתב ביאור נוסף, שהרמב"ם איירי בגדול שלא הביא ב' שערות שאז נעשה גדול למפרע. ע"ש. וצע"ג, כי דוחק הכי גדול לפרש דמ"ש הרמב"ם קטן סתם, איירי בכה"ג דוקא.

טו. וראה במנ"ח מצוה ה שם: "כיון דעכ"פ היה חייב מדרבנן נפטר ע"י דאורייתא . . והדברים ארוכים אי דרבנן נעשה ד"ת".

טז. ראה צפע"נ הל' תרומות שם וכן בשו"ת שם ס"ט ועוד, דמצות עשיית הפסח נמשכת עד סיום האכילה. עיי"ש הנפק"מ בזה.

מה דינו של קטן הדר שם ומתגדל ביום ט"ו אדר, האם גם הוא מחויב לקרוא את המגילה ב"ד, מאחר וסיבת החיוב היא מזמן בו הוא עתיד להיות גדול, או שלא משום שבפועל הוא עדיין קטן.

ונתבאר שם, שאף שביום י"ד הוא עדיין קטן, מ"מ הוא מחויב אז בקריאת המגילה, שכן חיוב זה הוא הכשר לחיובו ביום ט"ו, אז הוא כבר יהיה גדול.

ז

עפ"ז נראה לבאר גם בנדו"ד: אף שהקטן עתיד להתגדל רק לאחר הפסח הראשון, מ"מ מאחר והוא עתיד להתחייב בפסח השני הוא כבר שייך גם לפסח הראשון, שכן מאחר וכפי שנתבאר לעיל שני הפסחים הם ענין אחד, לכך חיובו בפסח השני משייכו ומאפשר לו לבצע את פעולת המצוה כבר בפסח הראשון.

והחילוק בין מקרה זה למקרה של המגילה הוא רק בכך, שבקריאת המגילה הקטן מחוייב לקוראה בקטנותו, מאחר ולא תהיה לו אפשרות לבצע את החיוב לאחר מכן כשיגדל. משא"כ בנוגע להקרבת הקרבן, שם אין הקטן מחוייב להקריב את הפסח הראשון, שהרי יוכל להקריב את הפסח השני לאחר שיגדל, אלא שמ"מ הוא שייך גם בהקרבת הפסח הראשון, שכן חיובו בפסח השני משייכו לראשון מאחר ושניהם הם ענין אחד.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כו עמ' 69 ואילך)

של תשלומין למי שלא קיים את המצוה בזמנה; אך לפי השיטה שפסח שני הוא חיוב בפ"ע, כיצד יתכן שפסח ראשון פוטרו?

ועל כרחק, שלשיטה זו פעולת הקרבת הקרבן נמשכת עד למועד הקרבת הפסח השני. וכפי שנתבאר לעיל ששני הפסחים הם אותו ענין שחלות חיובו הוא מזמן הפסח הראשון עד לזמן הפסח השני, ולכך מי שכבר הקריב את הפסח הראשון כבר פעל את הענין הנמשך עד זמן הפסח השני.

ו

ולפ"ז נראה ליישב גם את הקושיא הראשונה על דברי הצפע"נ, וליישב את דברי הרמב"ם.

ובהקדים:

נתבאר במ"א שאף שקטן אינו בר חיובא, מ"מ דבר ברור ופשוט הוא שמן התורה מוכרחים להכין את הקטן - באותן מצוות שמיד יתחייב בהן - עוד קודם הגיעו לגיל מצוות, שהרי ללא הכנה זו לא יוכל לקיים את המצוות כשיגדל. וע"ד הענין דהכשר מצוה.

ולפ"ז נמצא, שאף שהקטן אינו בר חיובא, מ"מ כבר בקטנותו יש לו שייכות מן התורה לאותן המצוות מאחר והוא צריך לדעת כיצד לקיימן.

יתירה מכך: ישנם מקרים שבהם יתחייב הקטן עוד בגיל קטנותו כהכשר לחיובים העתידים לחול עליו בזמן בו יגדל.

למשל: הדין הוא שכאשר ט"ו באדר חל בשבת, אף עיירות המוקפות חומה מקדימין את קריאת המגילה ליום י"ד. ובאחרונים^כ דנו

כ. ראה לקו"ש ח"ז עמ' 70. ובאופן אחר - לקו"ש חל"ה עמ' 61.

כא. הובאו ונסמנו בלקו"ש ח"ז עמ' 69. ע"ש בהרחבה.